

Lieslått och ängsblommor på Gudmundstjärn

GUDMUNDSTJÄRN

– ett skogshemman
från självhushållets tid

Äng är åkers moder

På Gudmundstjärn togs varje strå till vara och all inägomark var kortsnaggad när hösten kom. Djurantalet som kunde födas över vintern stod i relation till mängden hö i ladorna. För att dryga ur vinterfodret togs också löv och bark tillvara. Mycket hö innebar många djur och mycket gödsel för åkrarna. Uttrycket "äng är åkers moder", kommer av att kreaturens gödsel användes till näring på åkrarna. Näringsämnen fördes hela tiden från ängsmarkerna till åkrarna. Ängarna gödslades inte, blev näringsfattiga och fick så småningom en lågvuxen men artrik och tät växtlighet. Regelbunden slåtter och efterbete resulterade i en oerhörd artrikedom, på en enda kvadratmeter kunde ibland 40–50 gräs- och blomarter finnas.

Typiska ängsarter på Gudmundstjärns hackslåttnäring är slåtterfibbla, liten blåklocka, prästkrage, bockrot, ormrot, norrlandsviol och stagg. Här finns också den sällsynta fältgentianan. Blir förhållandena för kväverika

gynnas tex älggräs, hundkåx och brännässla, vilka tränger undan de småvuxna och mer konkurrenssvaga ängsväxterna.

På lägdorna växte det fina, värdefulla höet, klöver och timotej. Efter 1900 slogs lägdorna med slåttermaskin. All ängslått, hackslått, lägdkanterna, gårdsplanen och myrtegrarna slogs dock för hand, med lie, precis som på 1700-talet. "Det mesta var nog att gå och slå med lie, vecka ut och vecka in, slå hackslått överallt" berättade *Thea*, dotter till *Nils-Olofs Eriksson* (siste bonden på Gudmundstjärn). Allt som skulle läggas i ladorna, även hackslåtthöet, hässjades på Gudmundstjärn. Anledningen att höet inte torkade på backen var, särskilt innan sänkningen av vattenståndet i tjärnen, det frostlanta läget. Att även skrabbslåtthöet hässjades medförde naturligtvis mer arbete än om det kunnat torkas direkt. Fukt och mögel i

Katarina Rönngren i räfstagen.

fodret kunde slå ut en hel besättning.

Slätter då och nu

"Ingen slätter före Sara-dagen den nittonde juli" sa alltid *Nils-Olof Eriksson*, siste bonden på Gudmundstjärn. Att vänta med slättern tills att blommorna hunnit fröa av sig är mycket viktigt, så även idag slås ingenting före "fruntimmersveckan". Numer slås ängsmarken med hjälp av slätterbalk eller med lie, gräset får absolut inte slitas av. Växter som slits eller rivs av med slående redskap tex röjsågar, blir trasiga i snittet och känsliga för uttorkning och infektioner. Efter slättern kan höet få ligga kvar några dar och torka så att växternas frön hinna falla av. Efter högst tre dagar bör höet räfsas ihop, annars riskerar underliggande vegetation att kvävas. Vidare ger förmultnande gräs en önskad gödslingsseffekt.

Sven-Åke Wörlén och lieslätt.

Under sommaren betar får, kvigor och häst på en del av markerna. Betesmarker är ofta artrika med låg vegetation. Många växter tex blåkllocka, ormrot och kattfot kan ha svårt att etablera sig i ett tätt växttäckte och gynnas av tramp eftersom jord då blottas där deras frön kan gro. Vidare kan djuren beta även där slätterredskap inte kommer åt. Efterbete efter slätter gör att ytterligare näring förs bort och ansamlingen av förna minskar. Djuren är på Gudmundstjärn

endast under åtta veckor vilket medför svårigheter att genomföra efterbete.

När hemmanet brukades, fram till 1944, gick boskapen på bete i skogen under somrarna. Inägorna var omgivna av gårdsgård för att utestänga dem. När skörden var bärgad på hösten släpptes djuren in för att beta av återväxten. Slättern pågick väldigt ofta ända in i september, så länge något ätbart för djuren fanns att ta vara på. På inägorna i den sk hästhagen fick hästen beta då den behövde vara nära till hands. Småkalvarna hade en egen liten hage intill ladugården.

På Gudmundstjärn betar idag får, kvigor och häst. Olika djur föredrar olika växter och betar på olika sätt. Får är kräsna i sitt val av föda och väljer helst låga, späda gräs och örter samt ris, buskar och träd. Vidare betar fåren mycket nära markytan och rycker ibland upp hela plantor ur marken. Får sliter därför på mer på växtligheten än nötkreatur och hästar. Nötkreatur saknar tänder i överkäken och sliter av gräset med hjälp av tungan. Eftersom nötkreatur inte betar så nära markytan anses de skonsamma mot växterna. Hästar har tänder i såväl över som underkäke och kan därför bita av gräset vid markytan. Får och hästar trivs bäst på torr och fast mark. På blöt och fuktig mark är nötkreatur mest lämpliga.

Katarina Rönngren

I nästa nummer av Lidens Tidning återkommer Katarina Rönngren om jordbruket förr på Gudmundstjärn.